سێ نەوەی داهێنانی شیعری کوردی

خوێندنەوەیەك بۆ قەسیدەی (تۆ مەچۆ بۆ شەڕ)

غەفور ساڵح عەبدوڵا

ئەم بابەتە ئەنتۆلۆژیایەك نیە بۆ شیعری هاوچەرخی کوردی،بگرە پێشەکیەکە بۆ راستکردنەوەی هەندێ هەڵە لەلایەن هەندێ پرۆفیسۆرەوە دەنوسرێن سەبارەت بەشیعری تازەی کوردی ،یان چیرۆکی نوێی کوردی ،یان رۆمانی کوردی..دەبێ ئەوەش بڵێم ئەم نووسینە تایبەتە بەشیعری هاوچەرخی کوردی ،کە بە دیالێکتی کرمانجی خواروو(سۆرانی) نووسراوە..

ئەم قەسیدەیە هی شاعیری لاو (ماردین ئیبراهیم)ە کە لە پاشکۆی ئەدەب وهونەری رۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە 559 دا بلاْوبووەتەوە.یەکەم کۆمەڵە شیعری کە دەرچوو موژدەێکی باشی لە گەڵ خۆیدا هێنا وەکو ْدەنگێکی نەوەی شیعری نوێ،هەر خۆشم لەسەر ئەو کومەڵێیەم نوسی ئەوەم ئاشکرا کرد ئەگەر بە هەڵەدا نەچووبم..بەر لەوەی بێمە سەر قەسیدەکە باس لەو سێ نەوە داهێنەرەی شیعری هاوچەرخی کوردی دەکەم،وەکو نەوەی حەفتاکان وهەشتاکان ونەوەدەکان وئینجا دوای راپەرینیش.گەرچی هەندی ٚ لەو نەوەیانە تا نیوەی رێگاکە برِیانکرد و وەستان و،هەندێکیانیش بەردەوام بوون بە نەفەسی جیا جیا.بێگومان شیعری نوێی کوردی لە دایکبووی ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو نیە ،بگرە دەگەرێتەوە بۆ سەردەمانی نوری شێخ ساڵح وگۆران وتارادەیك ئەحمەد هەردی وکامەران موکری،لەسەردەمی هەلاْوسانی بیرەباوەڕی پێشکەوتنخوازی ونەتەوەییدا.دواجار لە قۆناغی حەفتاکان زیاتر شیعری نوێی کوردی گەشەی کرد ،گەرچی لە کۆتایی شەستەکانیش جولەْیەکی بەرچاو هەبوو. دواتر هەر دوای بەیاننامە کورد خەڵتێنەکەی یانزە مارس،کەش وهەوایەکی هێنایە گۆرێ وجۆرە سەربەستیەکی رۆشنبیریی وسیاسی دامەزرا.بەتایبەتی بواری رۆژنامە وکەلتوری وبلاْوکردنەوەی کورد ،کە تا ئەو دەمە لەشتە قەدەغەکانی سیاسەتی عێراقی بوو،ئیدی ئەو دەنگە شیعریانەی کە پێشتر هەبوون زیاتر و بەرچاوتر دەرکەوتن.وەکو شێرکۆ بێکەس و لەتیف هەڵمەت و عەبدوڵا پەشێو وسەلاْح شوان و ئەنوەر شاکەلی(فەرهاد شاکەلی) سەلام محەمەد،رەفیق سابیر ،ئەنوەر قادر جاف ،نەوزاد رفعەت،جەلالی میرزا کەریم،بیگومان ئەمانە وەکو دەنگە دیارە کانی شیعری نوێی کوردی ئەو قۆناغە،دواجایش ناو گەلێکی زۆر دەرکەوتن ،یان دەردەکەوتن،هەروەکو نەیزەك هەڵدەبوون ودەکوژانەوە و نەبوون بە دەنگی دیارو بەردەوام.ئەم خاریتەی شیعری کوردیە هەروەکو خاریتەی کوردستان پر پێچ وپەنا وخەتی ناراستە ،ئەوە نیە هێڵێکی راستی گرتبێ وبەردەوام بووبێت،چونکی خاریتە سیاسیەکەیشی وابووە،هەمیشە رەوتی ئەدەبیاتی کوردی هاوشان وهاوتەریب بووە لە قۆناغ و جووڵەی سیاسی دا.بۆیە دەبینین بارۆمیترەکە لە هەڵکشان وداکشاندا بووە،شاعیرانی قۆناغی حەفتاکانی سەدەی رابردوو ،دەبینین هی وایان هەبوو بەهێڵێکی ئاسۆیی رێك بەر دەوام بوون لە ئەزموونەکەی خۆیاندا،هەشبوون لە نیوەی رێگا وەستان ،نەك وەستانێکی یەکجارەکی ،بگرە وەستانەکەیان ناوە ناوە بوو.واتا بچر بچر بوو،لەوانەی بەردوابوون بە هێڵێکی ئاسۆیی رێك،شێرکۆ بێکەس،هەرچەنێ شێرکۆ ئەزموونەکەی

دەبێتە دوو بەشەوە ،یەکەمیان ،پێش راپەرین،دووەمیان دوای راپەرین-واتا راپەرینی 1991-دەتوانم بڵێم ئەزموونی شێرکۆ بێکەس پێش راپەرین تۆکمەتر وچڕتر بوو لەوەی دوای راپەرین،لە کۆمەڵە شیعری (من تینووێتیم بە گڕ ئەشکێ)و(دوو سروودی کێوی)،کە ئەم دووانە لەپۆپەدان.دەشتوانم بڵێم شێرکۆ بێکەس لێرەشدا هێڵێکی ئاسۆیی وەرگرت وتارادەیەك نەگۆڕ بوو،لەبەر باروزرووفی سیاسی پێش راپەرین،کە پەیوەستێکی ژیانی هەبو بە باروو زرووفی داهێنانەوە،ئیدی شێرکۆ بێکەس لە ساڵی 1984 کە خەڵاتی تۆخۆڵوسکی وەرگرت بارێکی دیکەی بۆهاتە گۆڕێ ودوای راپەرین دیسان وەرچەرخانێك روویدا لە هەڵوێست وگەشەی شیعری ئەودا.زیاتر نەمەتێتیکی وەرگرت،کە ئەمەیش زیاتر شیعری شێرکۆی ناساند، ئیدی رەوتی شیعریەتی قەسیدەی شێرکۆیی گۆڕاو هێڵێکی دیکەی تایبەتمەندیەتی وەرگرت،وەکو قەسیدە نووسین بە یەك نەفەس ویەك ریتم ویەك فەزا،هەروەها یەك بابەتی ویەك رەوتی،تارادەیەکیش ووشەو ودەستەواژەکانیش دووبارەن،واتا ناتوانێ تەنەوع بکات لەسەر هەموو ئاستەکانی مومارەسەکردنی نووسینی قەسیدەدا،کە ئەمەیان بووە کەلێنێك یان خەوشێێك لە قەسیدەی شێرکۆییدا،بەلاّم توانی دەیمووەمەت بە قەسیدەکەی بدات.هەرچەنێکیش زۆرجار دەبوو بە قەسیدەی موناسەبی (بۆنەیی)،وەکو ئەو شیعرانەی بۆ شەشەهیدانی دەنووسی یان شیعری سروود یان بۆ کەسە ناودارەکانی کورد وەکو مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد(پیاوێك لە دار سێو).هەرچەنێ من ئیستا پێم وایە کە شێرکۆ بێکەس زیاتر شیعر لە سەر ریتمی جووڵەو دەنگی دادەنێ کاتێ لەسەر مینبەر بێ یان بوّ مایك بێ.بۆیە شیعرەکانی (دەربەند پەپوولە)و(مار وخاچ..) و(رەنگدان) بەیەکە هێڵی راست شۆڕدەبنەوەو،وخوێنەری رەخنەگر بەیەك جامەیان تێ دەگات ،دەشێ لەلای هەندێ کەس ئەمە بەشتێکی باش بکەوێتەوە بۆ شێرکۆ بێکەس..

ئەزموونی دووەم ،لەتیف هەڵمەتە،دیارە قەدەر یارمەتی نەدا ئەوەی بۆ شێرکوّ هەڵکەوت بۆ ئەو هەڵنەکەوێت،کەچی لەشاعیریەتی دا لە هاوشانی ئەودایە،گەرچی هەڵمەتیش جۆرە نەمەتیەتێك لە سەرجەم ئەزموونە شیعریەکەیدا هەیە،ئەگەر شێرکۆ بە (من تینێوێتیم بە گر ئەشکێ) خۆی وەکو شاعیرێکی نوێخواز راگەیاند ،(هەڵمەت)یش بە(خوا وشارە بچکۆلەکەمان)خۆی راگەیاند ،لەتیف هەڵمەت دوای (10) ئەزموون ،واتا دوای (10) دیوانە شیعر لەنێوان ساڵی 1971 تا 2000،کە لەم دواییە بە جەڵدێکی تەواو دەرچوون، بووە دیاردەیەکی بەرچاو لە شیعری هاوچەرخی کوردی، ئەزموونەکەی بەو (10) دیوانە ناوەزەد کرد:1-خواو شارە بچکۆلەکەمان،2- ئامادەبوون بۆ لەدایکبونێکی تر 3-پرچی ئەو کچە رەشماڵی گەرمیان وکویستانمە 4-گەردەلوولی سپی 5-ئەو هۆنراوەیەی کە تەواو دەبێ وتەواو نابێ ،6-ئەو نامانەی دایکم نایانخوێنێتەوە 7-وشەی جوان گوڵە گوڵ.8-سروودی هەژاران ،9-ئەو رووبارەی وشك ناکات،10-گورگەکانی لەتیف هەڵمەت ..ئیدی بێکەس وهەڵمەت لەرەووتە شیعریەکەدا لەهاوشانی یەکدی بوون وزۆر جاریش وەکو مونافیس ودوودەنگی کێبرکێکەر مامەڵەیان لەگەڵ قەسیدەی کوردیدا کردوە.گەرچی ئەو ئەجندە شیعرییەی کە شێرکۆ هەیبو ،یان هەیەتی لەپێشەوەی ئەجندەی شیعریەی (هەڵمەت)ەوە بوو،دیاریشە ئەجندەی شاعیر زۆر کار دەکاتە سەر رەووتی ئەزموونەکەی وخاوی دەکاتەوە ،یان تووشی دابڕانی مەعریفی دەکات.بۆیە جیاوازیەکی مەعریفی زۆر هەیە لەنێوان (خواو شارە بچکۆلەکەمان) ودوا دیوانی (هەڵمەت)دا.بەرای من ئەم گۆران و دابڕانی مەعریفیە لە ئەجندای شیعری هەڵمەت زۆر زیانی پێی گەیاند..دوواتر ئەزموونەکانی ئەنوەر قادر جاف وجەلالی میرزا کەریم وسەلاّح شوان و سەلام محەمەد ،کە ئەم چوارە ئەزموونەکەیان بچڕ بچڕ ولە یەك دیوانە شیعر تێنەپەرین،هەرچەنێ کاریگەری گەورەیان هەبوو وهەیە لەسەر مێژوو وشیعری هاوچەرخی کوردی. بونەتە دەنگە دلێرەکانی ئەو شیعرە،

ئینجا ئەزموونی عەبدوڵا پەشێو ورەفیق سابیر،دەتوانم بڵێم ئەم دوو ئەزموونەش هێڵێکی دیکەن لە خاریتەی شیعری هاوچەرخ کوردی،زیاتر لە سەرەتادا پەشێو بە دیوانی(شەونامەی شاعیرێکی تینوو) خۆی راگەیاند،بەڵام پەشێو دواتر کەوتە ژێر کاریگەری تەوژمی شیعری مقاوەمەتی فەلەستینەوە ،هەرچەنێ پێش شەونامەی شاعیرێکی تینوویش لە ژێر کاریگەری (نزار قەبانی)دا بوو، لە دیوانی (بتی شکاو)دا.ئیدی پەشێو لەو چوارچێوەیەدا چەقی بەست ،واتا چوارچێوەی لەژێر کاریگەری شیعری مقاوەمەتی فەلەستینی و بەرگێکی کوردانەی کردە بەرو، تارادەیەکیش جەماوەری بۆ خۆی پەیا کرد، پێش ئەویش ودواتریش ئەنوەر شاکەلی (فەرها شاکەلی)دواتریش :کەپێشتر دەنگێکی روانگەیی بوو کە بە دیوانی (پرۆژەی کۆدەتایەکی نوێ) خۆی راگەیاند وەکو روانگەییەك،کەپێشتریش سەر بە قوتابخانەی کفری بوو لەگەڵ ئەحمەد شاکەلی ولەتیف هەڵمەت دا. دواتر ئەجندەی شیعری بەلایکی دیکە دا وەرچەرخا ،بەرەو ئەجندای سوفیەتی ئیسلامیەوەو تا ئیستاش.دواجاریش فریاد فازڵ،کاتێ باسی ئەنوەر وسەلاح وسەلام وجەلالمان کرد ،لەبیرمان چوو کە ناوی تاقە دیوانەکانیان بەرین،مەبەست لەسەرەتای ئەزموونە شیعریەکەیاندا،ئەنوەر قادر جاف (زریان)،کە دەتوانم بڵێم لەکاتی خۆی پۆپەی ئەزموونی شیعری کوردی بوو،سەلاح شوان (دڵدارەکەم گەواڵە پاییزەیەك نیە)،کە چڕبوونەوەی ئەزموونی سەلاحە.دواجاریش ئەزموونەکەی لە قەسیدە بە ناوبانگەکەی(شەوێك لە شەوانی سیمرغ) خەست بەوەوە وگەیشتە پۆپەی داهێنانی شیعری لەلای سەلاح شوان و،ئیستایش یەکیکە لە قەسیدە زیندوە سەرمەدیەکانی شیعری کوردی هاوچەرخ وناهاوچەرخیش.(سەلام محەمەد)یش لە ساڵانی 1988دا ئەزموونی شیعری خۆی لە دیوانێکدا بەچاپ گەیاند، بەناوی (ئێواران دەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە)،بەلام جەلالی میرزا کەریم یەکێك بوو لەوانەی کە بەیانی روانگەی مۆر کرد، ئەگەریش ئەزموونی خۆی لە دیوانێك بە چاپ گەیاندبێ ناوەکەیم لەیاد نیە،..ئیدی دوای ئەوانیش رەفیق سابیر دوای کۆچ ولەساڵانی هەنەراندا پەرەی بەئەزموونە شیعریەکەی خۆی داو،توانی ببێتە دەنگی دیاری شیعری هاوچەرخی کوردی وئاماژەی پێ بدریت .لە دواییەش سەرجەم ئەزموونی شیعری خۆی لە جەڵدیکدا بلاوکردەوە.بێگومان لە دووتوی ئەم دەنگانەدا دەنگی دیکە شیعری هەبوون،واتا لە ئەزموونی شیعری حەفتاکاندا،بۆ نموونە نەوزاد رفعت،حەمەی حەمە باقی و نەجیبە ئەحمەد وەکو دەنگێکی ژنانە لە شیعری کوردی نوێ.ئینجا سەعدوڵا پەرۆش ،کەنعان مەدحەت و، سامی شۆرش وموحسین ئاوارەو جەمال شارباژێری ،هەرچەنێ ئەمیش لەو کەسانە بوو کە بەیانی روانگەی مۆر کردبوو بەڵام ئەمیش وەرچەرخا بەرەو کلاسیزم ٬ تا رادەیەك لە رەورەوەی شیعری نوێ نەمایەوە،هەروەها دڵشاد مەریوانی ومستەفا زەنگنە ونەژاد عەزیز سورمێ وجەمیل رەنجبەرو جەوهەر کرمانج،..

***

لە سەرەوەی ئەم باسە کورتەدا باسی شیعری نوێی کوردیمان کرد لە سەردەمی ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو،بەتایبەتی دوای راگەیاندنی بەیانی (روانگە) کە لە لایەن :شێرکۆ بێکەس و،حسێن عارف و،کاکە مەم بۆتانی و،جەمال شارباژێری و،جەلال میرزا کەریم و،کەمال رەووف محەمەدەوە .هەروەها پەیابوونی نەوەیەکی دیکەی شیعری نوێ دوای ئەوان کە ناوی زۆربەیمان هێنا،لەم بەشەشدا بە پەلە دوو نەوەی دیکەی داهێنانی شیعری کوردی بە سەر دەکەینەوە ، کە زیاتر لە ناوچەی هەولێرەوە سەرچاوەی گرتووە،دواتریش هەندێ ناوی دیکە لەسلێمانی وکەرکوك ..
لە قۆناغی پێش راپەرین.کەزیاتر ئەوانەی بە شیعری تەلیعی(پێشرەو) ناویان دەرکرد،لەوانە ئەنوەر مەسیفی،دڵشاد عەبدوڵا،سەباح رەنجدەر ،هاشم سەراج وحەمەد باوەکر،عەباس عەبدوڵا یوسف ،لەگەل ئەوانەشدا جەلال بەرزنجی کە

به دیوانی (سەمای بەفری ئێواران)شاعیریەتی خۆی راگەیاند,بەم دواییەش کۆمەلە شیعری (ناوم بێنن ماڵەوە) بەچاپ گەیاند.بەلاّم کەریم دەشتی و نەوزاد رفعەت وفەرید زامدار و ئیسماعیل بەرزنجی ودکتۆر فەرهاد پیربالْ وهندرێن کە ئەمیان ئیستا لە سوید دەژیت ، وئازاد سوبحی و،دانای سەعید سۆفی و تەڵعەت تاهیر وعەبدل موتەڵیب عەبدولاّ وئیدریس شەیداهۆ ، ئەزموونێکی جیاوازترن،دەشێ لەدووتۆی ئەم ناوانەدا ناوی دیکە هەبن ،بەلاّم هەر وەکو نەیزەکی پرتاو هەڵدەبن و دەکوژێنەوە ،یان ئەوەتا کز دەسووتێن ،گەرچی لە هەندرانیش شاعیرمان هەن وناوەکان زۆرن کە لە باسە کورتەدا جیێ هەموویان نابێتەوە..

دواتر ئەزموونێکی تر لە دەشتی کۆیەوە کە ئەویش ئەزموونی (قوبادی جەلی زادە)یە، کە شێرکۆ بێکەس بە دیارترین دەنگی شیعری هاوچەرخی کوردی لەقەڵەم دەدات،کە زیاتر لە ساڵی 1988 بە کۆمەڵە شیعری (قەڵەمێکی ردێن سپی) ئەزموونی خۆی راگەیاند،دواتریش کۆمەڵە شیعری(تەمتومان)1990،پاشان دیوانی(هەمیشە روو لە خودا ،هەمیشە مەست) 2001 ،ئەنجا (شەهید بە تەنیا پیاسە دەکات) 2005..دواجاریش لە بەرگێکی تەواودا سەرجەم ئەزموونی شیعری خۆی کە پانتاییەکەی دەکاتە نزیکەی بیست ساڵ چاپ کرد لە ساڵی 2007 بە قەبارەی (760) لاپەرە ،بە ناونیشانی (شەهید بە تەنیا پیاسە دەکات).دەتوانین بڵێین لە هەردوو دیوانی(قەڵەمێکی ردێن سپی) و(تەمتومان) ئەزموونەکەی لەگەڵ ئەمانەدا جیاوازیەکی ئەوتۆی نەبێ ،بەلاّم دواتر ئەزموونەکەی جیا بوەوە لێیان بەرەو ئاستێکی دیارتر هەنگاوی ناو، شەقڵێی دیار ونوێ تری وەرگرتووە .بابەتە سەرەکیەکانی بابەتی ئیرۆتیکی ومەسەلەی شەهیدی زیاتر گرتە خۆ.بۆیە قوبادی جەلی زادە لە نەوەدەکانی سەدەی رابردوو، ودەیەی یەکەمی دوو هەزاردا بووە دەنگێکی راچەنیو وجودا و،کەس ناتوانێ پەراوێزی بکات، ئەگەریش بەدەستی ئەنقەستیش بێت.دواتر لە دەشتی گەرمیانی کەرکوکەوە،هەر هاوزەمان لەگەڵ قوبادی جەلی زادە ،(ئەحمەدی مەلا)، کە لە ناوەراستی هەشتاکانی سەدەی رابردو ئەزموونی خۆی بە دیوانی(زەردك)، کە ناوی گوندەکەی خۆیەتی لە ناوچەی شوان ناساند و،وەکو دەنگێگی راچەڵەکێنەری شیعری هاوچەرخی کوردی.دواجاریش قەسیدە درێژەکەی (ئاقیقی زڕ)،کە بەندە کردوویە بە عەرەبی.

هەر لەو سەردەمە کۆمەڵێ دەنگی شیعری لە سلێمانیش هەبوون و،شایانی ئاوردانەوەی رەخنە و لە سەر وەستانن،وەکو:سەلاّح محەمەد و، فەرەیدون عەبدول بەرزنجی،عوسمان شەیدا ، محەمەد ئەمین پێنجوێنی ومحەمەد عومەر عوسمان،کە بە دیوانە تاقانەکەی (لەغوربەتا) لە ساڵی 1985 دەرچوو خۆی راگەیاند،هەر منیش لە ساڵی 1988 لە رۆژنامەی (هاوکاری)یەکەم کەس بووم لە سەرم نووسی ئەگەر بە هەڵەدا نەچووبم! کە ووتومە:(لێرەدا من ناڵێم محەمەد عومەر عوسمان،دەنگێکی دلێرە ،بگرە دەنگێکی مژدەبەرە،ئەوەی لێ چاوەروان دەکرێ ببێتە دەنگێکی دلێرو ئاوەرۆێکی نوێتر بۆ خۆی هەڵکەنێ لە کاروانی نوێخوازی شیعری کوردیدا).

ئینجا جەمال غەمبار ودلاوەر قەرەداغی و عەبدلقادر سەرچناری وکەژاڵ ئەحمەد وئەرخوان وشیرین .ك وڤینۆس فایق،بەرزان هەستیار وعەباس ساڵح عەبدولاّ وسابیر سدیق.کە ئەمانە پێش راپەرین بوون.گەرچی دوای راپەرینش کۆمەڵێ دەنگی شیعری پەیابوون لە سلێمانی لە نێر ومێ،هەرە دیارەکانیشیان ئەمانەن:ئیسماعیل خورماڵی،بەختیار عەلی، کەپیش راپەرین زیاتر بابەتی رەخنەیی بڵاو دەکردەوەو دوای راپەرینیش دیوانی (گوناە وکەرنەڤاڵ)ی دەرکرد .ئینجا هێمن حەمە جەزا وئارام ئیسماعیل و حەمە عەلی خان ،گەرچی زیاتر ئەم هونەرمەندە و هەندێ جاریش قەسیدەی جوان دەنووسێت،هەروەها ئاوات حەسەن ئەمین وعیرفان ئەحمەدو سەلاّحە رەش و فەریدون

پێنجوێنی وئیدریس عەلی وئەنوەر حسێن و دڵسۆز حەمە وکۆسار کەمال و ڕۆژ هەڵەبجەیی وکەژاڵ ئیبراهیم خدر وماردین ئیبراهیم و لازۆ وتریَ مەحموود وبەهار مەحموود و لەکەرکوکیش مارف عومر گوڵ و دانا عەسکەر وبورهان محەمەد وگولاڵە نوری وزۆری تر کە ناوەکانیانم لەیاد نیەو داوای لێبووردن دەکەم ،هەروەکو لەمەوبەر ووتم ئەم نووسینە ئەنتۆلۆژیای شیعری کوردی نیە تا هەموو ناوەکان ریز بکەم.ناوەکانیش ئەوەندە زۆرن دەبێ خەرمان بەرەکەت بکەین.

<u>تۆ مەچۆ بۆ شەڕ</u>

ئەکتافیۆ پاز، دەڵێ:(ئەگەر قەسیدە جەژنێکی پێ بێت ،کەواتە خۆی بەرامبەر وەرزەکان رادەگرێت،لەو شوێنانەی کەس بۆیان ناچن،جەژنی ژێر زەوی.بەڵام چالاکی شیعریی دۆزینەوەی هەموو کاولکاریە دێرینەکان بەم سرِڤاییمیە تووندە دووبارە دەکاتەوە،کە تێرە لە شەهوانیەت،ئەو تەحەدایەکە بۆ قەدەغەکردن وهیچی دی،ریسواکردنە بەو پێیەی بەراشکاوی مل کەچی یاسا نیە ،ئەو شیعرەی تا دوێنێ داواکراو بوو هەوای دەرەوە هەڵمژێت بۆ بەشداربوونی گەردوونی،بەردەوام دەبێت بۆ ئەوەی ببێتە دوعا ونووشتەیەك تا لە جادووی هێزو ژمارەکان بمانپارێزێ..).

بوونی شەڕ لە شیعری کوردی تازە نیە و وەك بابەتێکی کارەساتاوی بەکار براوە،ئەو دەمەی (مەلا حەمدوون) باسی جەنگی جیهانی یەکەمی کردوە، کەس وەکو ئەو وەکو کابراێکی کوێر هیچ چاوساغێك ئاوها ناتوانێ باسی شەڕ بکات.شەر وەکو ماڵوێرانیەکی دژ بە پانتایی شیعر دەوەستێ، گەرچی لە شیعری کوردی کەم بەکار هاتووە ،سەرەرای ئەوەش شەر بووە بابەتێکی زیندوو تارادەیەك ،شەری دووەمی جیهانی دەیان دیوانە شیعری جیهانی بە هەموو زمانەکانی دنیا هێنایە بەرهەم ،بەتایبەتی لە شیعری نوێی ئەمریکی ،هەروەها شیعری ئینگلیزی(جورج ماکبس) دیارترین شاعیرانی جەنگی جیهانی دووەمە لە (چوارینەکانی جەنگ)و جێمس شیڤڵ لە (شیوەنەکانی ستالینگراد) وولفرید ئەوین وکەیس دوگلاس وزۆری دیکە ،هەروەها شیعری نوێی رووسی وفەرەنسی وئیتالی، بەتایبەتی ئەو وولاتانەی ئەو جەنگە یەخەی پێ گرتن ،دواجاریش شیعری عەرەبی عێراق لە سالأنی هەشتاکانی سەدەی رابردوو،واتا سالأنی جەنگی عێراق ئێران.لەم سالأنەی دواییەش لە شیعری کوردیدا بەشێوەیەکی بەرچاو پەیا بوو ،بە تایبەتی کاتی سەردەمی شەری ناوخۆی کوردستان. زیاتریش لەلای(قوبادی جەلی زادە)،کە زۆر لە شیعرەکانی لە بابەتی شەرِەوەن، وەکو:(بەرلەوەی گوڵ بچێ بۆ شەر)،(مەمکەکانی تفەنگ)،(فیشەکی رەحمەت) ،(عەردی حەرام) وزۆر شیعری دیکەی بۆنی شەریان لێ دێت و لە کارەساتی شەر دەدوێن.بۆ نموونە لە شیعری (بەر لەوەی گوڵ بچێ بۆ شەر)دا دەڵێ:

ئەو..ئەو

لە سەنگەرێکی (دوژمن)دا لاشەیەك،هێشتا گەرم

رادێوکەی بۆ من

نارنجۆکەکەی بۆ ئەو

قەمسەلەکەی بۆ ئەو

چەکەکەی بۆ شۆرش

تەرمەکەی بۆ سەگ.

(ماردین ئیبراهیم)یش کە شەر هەڵگیرسێ دڵی دەزگیرانەکەی وەك زەنگێك بەکڵێسایەکەوە دادەکوتێ بۆ ئەوەی نەچێت بۆ شەر،ئەو وەکو پیاو شەر بە ئیشی خۆی دەزانێ ،چونکی شەر هەر لە سەرەتاوە نێرینە دروستی کردوە ، دەزانێ شەر

قڕکردن وماڵوێرانیه،کۆسکەوتنه،ئەو نایەوێ ئەوەی کە دەیدوێنه بچێت بۆ شەر ،چونکی شەر تەرو وشك دەسووتێنێ، هیچ لە دوای خۆیەوە جێناهێڵێ،دەیەوێ دوای لەناوچوونی ئەو کەسێك هەبێت دەست بەسەر هەورەکاندا بێنێ ونازی پشیلەکان هەڵبگرێ ،ئەو چونکی شەر وەکو پیاو دەسکردی خۆیەتی وجوانی دەکوژێت،بۆیە دەیەوێ لەجوانی بێ بەش بێت وبا لەدوای خۆیەوە کەسێك هەبێت سەیری هەورەکان بکات.ئەو پیاوێکی بەدخوەو هەرکەشەر هەڵگیرسا دەچێت بۆ شەر،ئەم وەکو هێزی شەر دەزانێ کاتی هەڵگیرسانی شەر کەس ئاگای لەکەس نامێنێت،رقی لە مناڵی خەوتووی ناو جۆلانەیە،ئەو خۆی بە میراتگەری شەر دەزانێ و ئەو شەرە تەواو دەکات کە باو باپیرانی هەڵیانگیرساندوە،ئەو دەیەوێ هەموو شتێ لەکاتی جەنگدا شاراوە بێت :

رۆژێك دێت کەس ئاگای لە کەس نامێنێت
من پەست دەبم بە مناڵی خەوتووی ناو جۆلانەکان
کە شەر هەڵگیرسا تۆ لە یادمکە
بە کەس مەڵێ تۆفانێك لەناومندایە ژێر نابێتەوە
.....
پەنگرەکانی فیتنە دەگەشێنمەوە
شەر دەبەمە ماڵی دۆستەکانم
......
جەنگێکی گەورە دەقەومێت
خزمەکانم لەسەر کوشتنی دیلەکان دەبێتە شەریان
.....

ئەو دەزانێ جەنگ نەعلەتێکی گەورەی مرۆڤە و لیێ نابێتەوە،هەر لە سەرەتای شەرە ئەفسانەییەکەی قابیل وهابیلەوە بەردەوامە،ئەو وەکو دەسەلاٌتی نێر شەر دەسپێرێتە خۆی و نایەوێ ئەویدیکە ،یان خۆشەوسیتەکەی لەم شەرەدا بەشدار بێت،هەموو شتێك ناخۆش بێت دەیکا ،گەشانەوەی پەنگری فیتنە وکوشتنی دیلەکان،ئەو جەنگە دەقەومێت وەکو هەموو جەنگە سەرەتاییەکانی دیکە.ولاٌت پر دەبێ لە پەیکەری ناپاکان،نایەوێ دەزگیرانەکەی بچێ بۆ شەر ،دەیەوێ کەسێك هەبێت دوا کوژرانی ئەوی بیرکەوێتەوە ودەست بە سەر هەورەکاندا بێنێ ونازی پشیلەکان هەڵبگرێت،ئەستێرەکان بژمێرێ ،واتا هەرچی پێچەوانەی شەرە ئەو بیکات،ئەگەر هەموو پێکەوە بچن بۆ شەر کێ گوڵی سەر گۆرەکان ئاو دەدات و،کێ هەورەکان باوەشێن بکات.دەزگیرانەکەی هێمای بێ تاوانی وبێ وەیی ورۆح سووکییە،ئەو خەریکی ئاودانی ئینجانەکانە،شەبەنگێکی نوور لەدەورێتی،بەلاٌم خۆی قافڵەیەك لە پیاوکوژانی خوێنتاڵ وان بەدوایەوە.هەرچەنێ ئەم شیعرە ئەزموونی لاوێکی دوای راپەرینە.یەکێکە لە قەسیدە تازە جوانەکانی دوای راپەرین ،یان چاکتر وایە بڵێین شیعری کوردی لە هەزارەی سێیەمدا.

دوای شەریش
دوای ئەوەی لافاو فانۆس و بەلەمەکان دەبات
دوای ئەوەی ئاگر دەستنووسە گرانبەهاکان دەسوتێێت
من لە زیندانێکدا پۆکەرم دەکەم

له بەندیوانەکان دەپاڕێمەوە
چا وجگەرەم بۆ بێنن
کە شەر تەواو بوو ،
یان لە خەستەخانەیەکدا بە زەلیلی دەمرم
یان دەچمەوە گوندەکەی خۆمان
باسی ئەو رۆژانە دەکەم
کە شەرێکی گەورە لە شار قەومابوو.

لێرەدا شاعیر باسی ئەوەمان بۆ دەکات کە ئەو شەرانەی کردمان ئێمەی گۆڕی،ئەمەیان حەقیقەتێکە کەم کەسی هونەرمەند باسی لێوە کردوە،لەوانەیە شیعری رۆژئاواش بە رووکەشیەوە باس بەرەکانی جەنگی کردبێ،وێنەکانی وەکو خۆی گواستبێتەوە:

ئیتر نالێین ئەم هەموو تەرم چۆن بنێژرین؟
دەگەرێینەوە ئەسپی بەدکاران نالدەکەین
باسی ئەو دیاریانەی دەستگیرانەتی ناکەیە کە لێمان دزرا
دەگەرێینەوە خەنە دەگرینەوە بۆ پەنجەی خائینان..

بە جوانی وەکو کەسێکی هونەرمەند باسی قێزەوەنی شەر دەکات،کە چۆن شەر هەموو ئەخلاقیەتێك دەگۆرێ بەرەو وەحشەتگەریی:

باسی ئەو تفانە ناکەین کە بە تەوێڵی ژنەکانەوەن
وەك سەگی قوراوی دەگەرێینەوە
وەك داڵە کەرخۆرە ئێوارەی گەرەك پڕدەکەین لە شوومی
دەگەرێینەوە ودوعای خێر بۆکەس ناکەین.

دەمێنێتەوە بڵێین ئەم ئەزموونەی (ماردین ئیبراهیم) یەکیکە لە هەوڵە جوانەکانی بۆ نووسینی قەسیدەی جوانی کوردی لە هەزارەی سێیەمدا هیوادارین کەسانی وەکو خۆی زۆر بن ....